



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

FILOLOGIK TADQIQOTLARNING YANGI BOSQICI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

III XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI

2025-yil, 21-OKTABR

BUXORO – 2025

ANJUMAN DASTURIY QO'MITASI

- | | | |
|-----|----------------|--|
| 1. | B.B. Ma'murov | - Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, rais; |
| 2. | Z.M. Muqimov | - Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, rais muovini; |
| 3. | G.R. Akramova | - Ilmiy – tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, a'zo; |
| 4. | X.A. Xaitov | - Tillar fakulteti dekani, a'zo; |
| 6. | U.S.Amonov | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, a'zo; |
| 7. | D.B.Axmedova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo; |
| 8. | G.B.Rustamova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 9. | G.R.Mirxanova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 10. | R.A.Saidova | O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo; |
| 11. | Y.U.Nurova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 12. | Sh.Sh.Nizomova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 13. | N.H.Hojiyeva | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 14. | M.U.Usmonova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo; |
| 15. | N.A.Bafoyeva | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo; |
| 16. | N.O. Avazova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo; |
| 17. | S.T. Latipova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo |

ILMIY ANJUMANNING TASHKILIY QO'MITASI

- | | | |
|-----|-----------------|---|
| 1. | M.M. Bafayev | - O'quv ishlari bo'yicha prorektor, rais; |
| 2. | M.L. Umedjanova | - Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, rais muovini; |
| 3. | U.S. Amonov | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, a'zo; |
| 4. | F.R.Rustamov | Tillar fakulteti Yoshlar bilan ishlash bo'yicha dekan o'rinbosari |
| 5. | L.F. Sharipova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo; |
| 6. | M.Y. Ro'ziyeva | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo; |
| 7. | Sh.M. Istamova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 8. | M.B. Sharipova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 9. | G.B. Rustamova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 10. | R.R. Xalilova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo; |
| 11. | M.U. Usmonova | O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo; |
| 12. | F.K. Nurova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo; |
| 13. | N.N. Mirjonov | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo; |
| 14. | M.Y. Latifova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo; |
| 15. | M.A. Tilavova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo; |
| 16. | M.V. Jabborova | - O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo. |

To'plam O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrda "2025-yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 496-sonli buyrug'i rejasida belgilangan tadbirlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Buxoro davlat pedagogika institutida o'tkazilgan "Filologik tadqiqotlarning yangi bosqichi: zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar" mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari asosida tuzildi.

Mas'ul muharrir:

G.B. Rustamova - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Taqrizchilar:

D.S. O'rayeva - filologiya fanlari doktori, professor

F.S. Safarova - filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

“ALPOMISH” DOSTONI POETIKASIDA AXLOQIY QADRIYATLAR VA XALQ ETOSI

Sharipova Maxbuba Baxshilloeyvna,

BuxDPI O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, f.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Alpomish” dostoni (Fozil Yo'ldosh o'g'li varianti) asosida xalq og'zaki ijodida aks etgan axloqiy fazilatlar, odob-axloq tushunchalari va ularning badiiy talqini o'rganilgan. Doston qahramonlari misolida sadoqat, jasorat, adolat, mehr-oqibat, halollik kabi fazilatlarining milliy tafakkurdagi o'rni ochib berilgan. Shuningdek, baxshi ijodining ma'naviy-axloqiy mohiyati, xalq etosini shakllantirishdagi roli ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Alpomish, axloqiy fazilat, odob-axloq, xalq etosi, Fozil Yo'ldosh o'g'li, baxshilik san'ati, milliy qadriyat.

Аннотация. В статье на основе варианта эпоса «Алпомиш» Фозила Йўлдош оглы исследуются нравственные добродетели, отражённые в устном народном творчестве, и понятия морали и этики. На примере героев эпоса раскрывается значение таких качеств, как верность, храбрость, справедливость, милосердие и честность в формировании национального мировоззрения. Также анализируется духовно-нравственная сущность искусства бахши и его роль в укреплении народного этоса.

Ключевые слова: Алпомиш, нравственные добродетели, этика, народный этос, Фозил Йўлдош оглы, бахши, национальные ценности.

Abstract. Based on Fozil Yo'ldosh o'g'li's version of the epic “Alpomish,” this article explores the moral virtues and ethical concepts embodied in Uzbek oral folklore. Through the analysis of characters, the study reveals the significance of loyalty, courage, justice, compassion, and honesty in shaping the national ethos. The moral and ethical essence of the bardic tradition and its role in sustaining cultural identity are also discussed.

Keywords: Alpomish, moral values, ethics, national ethos, Fozil Yo'ldosh o'g'li, bardic art, cultural identity.

O'zbek xalq dostonlari, ayniqsa “Alpomish”, xalqning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini asrlar davomida avloddan avlodga yetkazib kelayotgan bebaho merosdir. Har bir doston xalqning orzu-intilishlari, axloqiy ideali, odob me'yorlari va ijtimoiy qarashlarini o'zida mujassam etadi.

“Alpomish” dostoni bu jihatdan millat etosining badiiy in'ikosi bo'lib, u sadoqat, vatanparvarlik, adolat, mehr-oqibat va halollik kabi fazilatlarini ulug'laydi. Dostonning Fozil Yo'ldosh o'g'li varianti xalq qalbiga eng yaqin, eng mukammal shaklda yetib kelgan nusxalardan biridir.

Tadqiqot matn tahlili va konseptual-semantik yondashuv asosida olib borildi. Asosiy manba sifatida “Alpomish” dostoni (Fozil Yo'ldosh o'g'li varianti, Toshkent: Fan nashriyoti, 1999) nashridan foydalanildi.

Doston matnidani axloqiy mazmundagi parchalar tanlab olinib, ularda ifodalangan odob-axloq tushunchalari lingvopoetik jihatdan tahlil qilindi. Shu orqali xalq etosi, milliy qadriyat va ma'naviy fazilatlar o'zaro uyg'unlikda ko'rsatildi.

Tadqiqot natijasida “Alpomish” dostonida quyidagi asosiy axloqiy fazilatlar badiiy talqin etilgani aniqlanadi:

1. Sadoqat va vafodorlik — Barchinoy obrazi orqali ayolning sadoqati, mehr-muhabbati ulug'lanadi.

“Barchin dedi: ‘Men Alpomishdan o'zgani yor deman,
Qirq yil kelsa ham, uni kutaman” [1, 112-bet].

Bu misrada sadoqat insonning ichki pokligi, axloqiy mustahkamligining timsoli sifatida gavdalanadi.

2. Jasorat va mardlik — Alpomish obrazi xalq idealining timsolidir. U xalq, el-yurt uchun kurashadi: “Elim, yurtim dardini chekdim, dushman yo‘lida jon berdim” [135-bet].

Bu satrlar mardlik va fidoyilikni xalq qadriyatlarining asosi sifatida ko‘rsatadi. Bu misralarda etos — elga sadoqat, vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik kabi fazilatlarining ma‘naviy birligi sifatida gavdalanadi.

Baxshi ovozida yangragan har bir so‘z xalqning axloqiy ruhiyatini mustahkamlaydi, uning o‘zlikni anglash tuyg‘usini jonlantiradi.

Shunday qilib, “Alpomish” dostonida etos — bu xalqning ruhiy-axloqiy yadrosi, dostonning ichki ma‘naviy energetikasi, uni asrlar davomida yashab kelishiga sabab bo‘lgan kuchdir. Dostonning axloqiy mazmuni ana shu etos orqali o‘z ta‘sir kuchini saqlab qolgan.

3. Adolat va insof — Doston qahramonlari adolatni eng oliy insoniy mezon deb biladilar. “Alpomish aytdi: ‘Haqqi yo‘qni himoya etma, haqliga suyan’ [1,156-bet].

Bu fikr xalqning axloqiy ongidagi adolat tushunchasining muqaddasligini anglatadi.

4. Mehr-oqibat va insonparvarlik — Qahramonlar o‘rtasidagi insoniy munosabatlar xalqning o‘zaro mehrga asoslangan dunyoqarashini ifodalaydi.

“Yov bilan jangda ham yurakda rahm qolsa, bu xalqning yuragi tirikdir” (1,178-bet).

Dostonning har bir obrazida xalqning axloqiy idealini belgilovchi odob-axloq tushunchasi chuqur yotadi.

Axloqiy qadriyatlar – bu jamiyat tomonidan qabul qilingan, inson xulq-atvorini belgilovchi me‘yorlar majmui bo‘lib, “Alpomish”da ular xalq hayoti bilan uzviy bog‘liq holda talqin etiladi.

Odob-axloq esa insonning ichki madaniyatini, o‘zini va boshqalarni hurmat qilish, rostgo‘ylik, kamtarlik, sadoqat kabi fazilatlarda namoyon bo‘ladi.

Fozil Yo‘ldosh o‘g‘li variantida baxshi dostonni nafaqat voqeaband kuylaydi, balki axloqiy saboq tarzida yetkazadi. Uning so‘zlari orqali xalq o‘z o‘tmishidan ibrat, kelajagiga ishonch oladi.

Dostonni eshitgan har bir tinglovchi uchun Alpomish — axloqiy ideal, Barchin — vafodorlik timsoli, Boybo‘ri va Boychechak — ota-ona hurmatining namunasi sifatida gavdalanadi. Shu tariqa doston xalq axloqining badiiy maktabiga aylanadi.

“Alpomish” dostoni o‘zbek xalqining axloqiy tafakkuri va ma‘naviy qadriyatlarining mujassam timsolidir. Fozil Yo‘ldosh o‘g‘li variantida bu asar faqat qahramonlik emas, balki axloqiy kamolot, insoniy barkamollik darsi sifatida namoyon bo‘ladi.

Dostonning har bir sahifasi xalqning odob-axloq tizimini ifodalaydi, milliy etosning asosiy unsurlarini — sadoqat, mardlik, adolat, mehr va halollikni badiiy jihatdan yuksak darajada tasvirlaydi.

Shunday qilib, “Alpomish” xalq uchun nafaqat tarixiy yodgorlik, balki axloqiy-ma‘naviy dastur bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Алпомиш. Достон. Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси / Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Нашрга тайёрловчилар Ҳ.Зарифов ва Т.Мирзаев. – Тошкент: Шарқ, 1998. – 400 б.

2. Алпомиш. Ўзбек халқ ижоди ёдгорликлари. 100 жилдлик. Биринчи жилд. Достон. Фозил Йўлдош ўғли варианты. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – 512 б.

3. Алпомиш. Ўзбек халқ ижоди ёдгорликлари. 100 жилдлик. Тўртинчи жилд. Достонлар. Муҳаммад Жонмурод ўғли Пўлкан ва Эргаш Жуманбулбул ўғли, Бердиёр Пиримқул ўғли, Саидмурод Паноҳ ўғли вариантлари. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – 444 б.

4. Baxshulloyevna, S. M. (2022). «ALPOMISH» DOSTONI-VATANPARVARLIK FAZILATLARIDAN SABOQ BERUVCHI MA'NAVIY DURDONA. Scientific Impulse, 1(4), 1426-1430.

5. Sharipova, M. B., & Ravshanova, G. F. Q. (2021). QAHRAMONLIK DOSTONLARINING O'ZIGA XOSLIGI: MILLIY RUH VA AN'ANALAR. Scientific progress, 2(7), 1139-1144.
6. Шарипова, М. Б., & Саъдуллаева, М. Б. К. (2020). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. Проблемы педагогики, (6 (51)), 58-60.
7. Sharipova, M. (2020). O'quvchi yoshlar tarbiyasida o'lmas an'ana va marosimlarning ahamiyati. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).
8. Sharipova, M. B., & Nozirova, M. J. Q. (2021). O'ZBEK XALQ DOSTONLARINI O'QITISHDA KOMPYUTER IMKONIYATLARI. Scientific progress, 2(7), 1102-1108.
9. Sharipova, M. B., & Farmonova, G. S. Q. (2021). NIKOHDAN SO'NG ADO ETILADIGAN URF-ODATLAR TASVIRI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA). Scientific progress, 2(7), 1125-1129.
10. Sharipova, M. B. (2021). XALQ DOSTONLARIDA SOVCHILIK MAROSIMI BADIY IFODASI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA). Scientific progress, 2(7), 1120-1124.
11. Sharipova, M. B., & Mirzayeva, X. N. (2021). XALQIMIZ MADANIYATINING HAYOTBAXSH SARHASHMASI. Scientific progress, 2(7), 1135-1138.
12. Шарипова, М. Б., & Нейматова, Ш. Н. (2020). Формирование эстетической культуры воспитанников дошкольных образовательных учреждений. Вестник магистратуры, (3-3 (102)), 113-114.
13. Sharipova, M. (2020). Qahramonlik eposi-milliy madaniyatimizning nodir hazinasi ("Alpomish" dostoni misolida). ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 1(1).
14. MA'NAVIY, Y. A. R. V., & O'RNI, D. B. Q. E. DOI: 10.53885/edinres. 2021.17. 14.046 Sharipova Maxbuba Baxshillovna BuxDU. Maktabgacha ta'lim.